

Endel Saar

10.

Neist, kes Pleesil sündinud-kasvanud

Pleesi hilisemad asukad

Teatavasti müis Julius Oengo isa Gustav Pleesi kohta 1907. aastal, kui Pleesi vana peremees Mihkel suri. Vanaisa juures elanud kuueaastane Julius viidi Haapsallu oma vanemate juurde.

«Vanaema oli vahepeal esikus vestelnud toapoisiaga, keda ta tundis mõisas elamise ajast saadik.» (A. Oengo—Juhandi «Vanaisa kodus», Tin. 1957, lk. 313.)

Selle lõigu juurde on autor teinud tärniga järgmise märkuse:

«Ostjaks osutus toosama krahvi Claossi toapoiss, kellele see koht ja uued hooned olid meeldinud juba sel esmakordsel külastamisel. Kuuldavasti asub Pleesil praegugi tema perekond.»

Mitme isiku ja allika andmetel sai kindlaks teha, kes see krahv on. Koduloomuuseumi peavarahoidja Helgi Põllo andmetel on see Claoss Balti aadliregistris kirjas nii: Klaus Kaspar Alexander von Ungern-Sternberg (15. V 1877 — 6. VI 1934).

Klaus oli Suuremõisa 1909. aastal surnud omaniku Evald Ungern-Sternbergi noorem vend. Pärast Evaldi surma Klaus mõisa omanikuks ei saanud. Suuremõisat valitses kolmeliikmeline teistest mõisnikest moodustatud kuratöörühm, kuni Eesti Vabariiki mõisa 1919.—1920. aastal riigistas.

Seda pikka kõhetut krahv Klausil mäletavad veel mitmed Hiiumaa vanemad inimesed. Tema oli see mees, kes tõi 1908. aastal Hiiumaale esimese auto. Klaus nõudis endale kahekümnendate aastate lõpul Suuremõisa südamest talu loomiseks maad. Kuid asi jäi siiski katki, krahv koos õega lahkus Hiiumaalt ja suri ise 57-aastaselt Tallinnas.

Sellega lõppes ka kuulus Ungern-Sternbergide suguvõsa, sest Evaldil, Klausil ega ka nende õdedel, kes surid mõni aasta hiljem, järeltulijaid ei olnud.

Krahvi toapoiss aga, keda meenutab Adele Oengo-Juhandi oma mälestustes, oli Peterburis saiani esimesel aastakümnel minu emapoolne vanaonu Kustav Kuuskor.

Mida Klaus selles suurlinnas oma noorpõlves tegi, kas õpis või elas härrana, seda ei õnnestunud kahjuks teada saada. Kuid Kustav Kuuskor ja tema abikaasa Liisa Kuuskor-Känd, mõlemad Pühalepa valla inimesed, olid oma nooruses mitu aastat Peterburis krahvi teenijad. Soosimul aastaaial, kui krahv läks Soldinosse suvitama, olid tal seal teised teenijad ning Peterburi toapoiss-tüdruk said oma kodus olla ja maainimesetöid teha.

Kustav Kuuskor, kes noorpõlves elas oma isa kodus Kuri-Uuemal, abiellus Sääre külast pärit Liisa Kännuga 1906. a. aprillis. Küllap siis tekkis noorpaaril ka oma kodu loomise mõte. Krahvi teenides oli raha kogutud. Ja järgmisel aastal, kui Pleesi koht müüa oli ja Kustavile meeldis, ostiski ta selle ära.

Olgu öeldud, et kunagisel Uuema pererahval Andrus (Andrei) ja Liisa (Jelizaveta) Kuuskoritel (Kuskor) oli viis last: kolm poega ja kaks tütar. Poegadest vanim Peeter Kuskor (4. IX 1873—1905); oli minu emapoolne vanaisa. Ta teenis tsaariarmee ratsaväeohvitserina. Kui 1904. aastal algas Vene—Jaapani sõda (27. I 1904 — 23. VIII 1905), tuli vanaisal kroonu käsul oma kodust Uuemalt lahku- da ja sõtta minna.

Teatavasti lõppes see sõda Vene armee lüüasaamisega. ENE andmetel kaotasid venelased 400 000 meest langenute, haavatute, sõjavangide ja haigestesse surnutena (iaapanlased 135 000 meest surnutena). Kui lõpuks rahuleping oli sõlmitud ja vene väeosad hakkasid Mandžuurias koju tulema, öelnud vanaisa teistele, et viidagu tema kodustele terviseid. Ja lisanud siis, et ise peab ta haiglasse minema ja tunneb, et seal ta enam välja ei tule. Selles sõias võttis tüüfus vene sõjamehi rohkem kui iaapanlaste kuuld. Nii jõudnud ka minu vanaisa saadetud tervised koduranda, ta ise aga mitte, sest jäi tundmatuna puhkama kusagile Hiinamaa mulda.

Sõtta jäi ka tema noorim vend Priidu (Friedrich) Kuuskor, aga juba esimese ilmasõja lahinguväliale. Sellest va-

naonust ei saagi kahiuks midagi rohkemat rääkida, sest Hiiumaa perekonnaseisuameti arhiivis tema kohta andmeid ei ole.

Nende kaks õde Anni (Anna) Kuuskor (7. X 1871 — 30. I 1949) ja Mari (Maria) Kuuskor-Maru (13. VIII 1884 — 24. II 1969) elasid mõlemad ranulikult Pühalepa vallas, jõudsid küllalt kõrgesse ikka ja puhkavad rahuund Palade kalmistul.

Keskmise venna — Kustav Kuuskori (25. II 1878 — 5. VII 1920), kes sai Pleesi peremees olla vaid 13 aastat — viis 42-aastaselt hauda selle saiadipoolse surmatõbi konsutuberkuloos. Oma vendadest ainsana puhkab ta kodusaare mullas Paladel. Tema abikaasa Liisa Kuuskor (17. III 1883 — 7. III 1965) elas ligi 45 aastat lesena ja oli enamiku neist aastast Pleesi koha tegelik pidaia. Raskele elule vaatamata elas ta 82-aastaseks.

Kui mees suri, jäi Liisa maha kolme väikese lapsega. Temaga koos elas Pleesil ja aitas kõigiti meheema Jelizaveta Kuuskor (10. IV 1843 — 4. II 1934), kes ainsana Pleesil elanud inimestest jõudis üle 90 eluaasta piiri. Samas kasvas oma vanaema Liisu ja onunaise Liisa hoole all üles Pleesi vähe-Liisa, minu ema Elisabeth Kuuskor-Saar (9. VI 1902 — 27. VI 1978). Oma emast Maria Märk-Kuuskorist (14. XI 1869 — 12. VI 1902) jäi ta orvuks 3-päevaselt (ema suri koos teise kaksiktütrega) ja isast ilma kolmeaastaselt. See- ga surid mu emapoolsed vanaisa ja vanaema üsna noorelt, mõlemad 32-aastaselt. Nii oli Pleesi koht mu ema lapse- ja noorpõlvkodu. Olen lapsena küllalt palju Pleesil käinud ning tunnen seda päris hästi.

Pleesi Kuuskoritest oli peale minu ema järeltulijaid veel Kustavil ja Liisal. Neil sündis kolm last. Vanim, poeg Artur Kuuskor (8. IV 1912 — 13. I 1966) sai teises ilmasõjas põrutada ja lisaks raske tuberkuloosi külge, suri 53-aastaselt vanapoisina ja puhkab Paladel. Noorem tütar Linda Kuuskor (26. III 1913 — 9. VI 1979) kuulus nende eesti naiste õnnetusse põlvkonda, kelle mehed või kavalierid langesid kahe maniaki — Stalini ja Hitleri — veristes taplustes. Nii läks ka see naine rrske tööga saadud haiguste tagajärjel järeltulijateta Palade surnuaeda.

Kustavi ja Liisa keskmine tütar Anete Kuuskor-Apri (12. XI 1913 — 13. X 1989) elas ainukesena kogu oma elu sünnist surmani Pleesil. Sinna tuli talle Reikama külast abikaasaks Evald Apri (2. VI 1909), kellega nad abiellusid 1935. a. juunis. Kooselu aga

(Järg 4. lk.)

«Sõpruses» oli eile hommikuks neli viiendikku teraviljast koristatud (tänavu üldse 1061 ha). Rukis on lõigatud, segavili käsil, talinisu järge ootamas.

Eile hakati muude tööde kõrval taas tegema silo, milleks kasutatakse ristikuädalat ja põhku. Autojuhtidel jätkub tööd nii siin kui seal.

Endel Saare foto

Neist, kes Pleesil...

(Algus 2. lk.)

ia i üürikeseks. sest 6 aasta pärast tuli Evaldil sundmobiilsatsiooniga Punaarmee minna. Kuhu ta iai, seda täpselt ei tea, kuid pärast sõda iõudis omasteni sõnum. et Evald olevat 1941.—1942. a. talvel (seega 32-aastaselt) tööpataljonis nälga surnud. Sama saatust, mis tabas sadu Hiiumaa poisse, keda iõuti enne sakslaste tulekut Venemaale viia.

Nõnda tuleb välia. et pärast vana Pleesi Mihkli (Oengo) surma 1907. aastal pole Pleesil meesteõnne olnud — eeskätt sõdade tõttu. Nii ongi Pleesi Kuuskorite sugupuu kahiuks igavikku kadunud ia selle nime kandiat enam pole.

Tõsi, Anetel ia Evaldil oli poeg, kuid tema on iuba Rahuleid Apri (7. XI 1935). Pärast Tallinna Kalandustehnikumi lõpetamist suunati ta omal ajal tööle ühte Leedumaa kalurikolhoosi püügiinse-

nerina. Sealpeale elab Rahu-leid Klaipe das, kust ta vahel harva Pleesil käib.

Pärast sõda sündis Anetel veel tütar Liivi Apri. Pleesil on sündinud ia üles kasvanud ka Liivi tütar Ül le Apri. Teatepulk on edasi antud iuba iärgmisele põlvkonnale, sest tänavu 15. veebruaril tuli ilmale Ül le tütar Õnne-Liis Ennok. Kuid nad kõik on iuba Kär d la inimesed. Pleesi on Liivile ia Ül lele vaid kü laskäigukohaks armsale lapsepõlvemaale, kus on ai ahamba pureda vanad majad.

*

Sellega lõpetan loo Pleesil sündinutest ia nende iärglastest. Järeieutt sai küllalt pikk ia selle kiria paneku kulus üle kuu. Materiali kogumist alustasin selle aasta märtsis ia tänu mitmetele abilistele kogunes seda küllalt palju.

Pean veel ühe täpsustuse

tegema. Oma kiriatöö nelia n da osa lõpus kiriautasin omaste andmetel. et Julius Oengo on Haapsalu vaid koolipoiss olnud. Tegelikult aga olnud ta seal mitte ainult õpetaja, vaid aastatel 1919—1920 Haapsalu 2. algkooli iuhataja, nagu on kirias E. Vrageri kogumikus «Hiiumaa ia hiid lased» (Toronto 1971. lk. 153). Täpselt sama fakt on varem avaldatud raamatus «Eesti avalikud tegelased» (Tartu 1932, lk. 216). Nii et vabandan eksituse pärast.

Lõpetuseks tahan tänada kõi neid Julius Oengo omaseid, teisi Pleesi järeltulijaid, Hiiumaa ia Haapsalu koduloomuusemi, Hiiru- ja Harjumaa keskraamatukogu ning Hiiumaa perekonnaseisuameti töötajaid, Suuremõisa kandi eakaid inimesi ia Hiiumaa koduloo uurijaid, kes mind materjali kogumisel abistasid. Kirjaniku tütar Lembe Hiedel ia Helgi Põllo koduloomuusemiste on need, kellele olen eriti tänulik. Kirjutamise ajal vajalike täpsustuste tegemisel olid nad alati lahkesti nõus mind abistama.